

1 למידת הארכיאולוגיה בכרמיאל בשיתוף מערך ההנחלה ברשות העתיקות: למידה
2 אחרת?

3 הקדמה

4 אחת מן המטרות המוגדרות של מוסדות החינוך, בחינוך העל יסודי (אתר מפמ"ר המקצוע, 2022), היא הקניית
5 ידע מספק של ההיסטוריה המקומית לבאים בשעריהם. גם בחינוך היסודי קיימות נגיעות לנושאים הקשורים
6 להיסטוריה של ארץ ישראל וארכיאולוגיה בלמידת מקצועות ההיסטוריה והגיאוגרפיה. מן הגורמים
7 המשמשים להגשמת מטרה זו בבתי הספר הוא מקצוע לימודי ארץ ישראל וארכיאולוגיה. מדובר במקצוע
8 בינתחומי, שייחודו במפגש הבלתי אמצעי של התלמידים עם נופי ארץ ישראל, אתריה והמורשת העשירה בה,
9 ויש לו חשיבות רבה ביצירת זיקה חיובית בין הלומדים לבין הארץ, נופיה ותולדותיה (משרד החינוך, 1992).
10 אחד מן המרכיבים המרכזיים בטיפוח זיקה שכזו הוא הלימוד החוץ כיתתי, באתרי המורשת עצמם.

11 למידה חוץ כיתתית היא פעילות חינוכית מורכבת שנושאת בחיקה פוטנציאל חינוכי רב ובאה לענות על מטרות
12 למידה רבות ומגוונות. פעילויות חינוכיות חוץ כיתתיות מוכרות כבר מהמאה ה-15, בגישה שדגלה בהוראה
13 חופשית למטרות משחק וטיול (אוריין וגרטל, 2010). מגישה זו התפתחה במאה ה-16 גישת החינוך
14 הריאליסטי, שהוסיפה ללימודי החוץ את ההתבוננות והחקר במרחב. כך למשל בראשית ימי החינוך העברי
15 נתפסה הפעילות החוץ כיתתית כמקור להמחשת לימוד, ליצירת קשרים בינאישיים ולפעילות גופנית ונפשית
16 (דרור, י., 2011).

17 פראוור (1992) מציין כי עם התפתחות החינוך העברי נוסף על עקרונות הלמידה החוץ כיתתית גם ערך החיבור
18 לארץ ישראל. בחוזר מנכ"ל משרד החינוך (1992) העוסק במהות הטיול והיציאה מהכיתה, קיבלו ערך הזיקה
19 לארץ ולימודי הארץ עדיפות לא כערכים לימודיים בלבד אלה גם כאלו הנושאים בקרבם משמעויות חברתיות
20 ורגשיות, המשלבות אינטלקט, רגש וחושים ומחזקות את הקשר בין הלומד לסביבתו ולארצו. גם אז וגם היום
21 השילוב של פעילות בלתי אמצעית מחוץ לכיתה, שיתוף פעולה בין תלמידים ולמידה בסגנון אחר נתפס
22 כמכשיר יעיל להרחבת ולהעמקת הלמידה (Dillion et al., 2010).

23 כרמיאל, עיר מרובת אתרים ארכיאולוגיים חקלאיים, שבה ממוקמת החווה ללימוד מדעי החקלאות והסביבה
24 (המהווה ביי"ס רב גילאי, קדם יסודי ועד על יסודי, ללמידת טבע, חקלאות, מורשת וסביבה) הינה עיר קולטת
25 עלייה ממגוון תפוצות, ירוקה, מרובת פארקים ומשופעת אתרים עתיקים. האתרים העתיקים בתחומי העיר

26 ייחודיים לתקופה הביזנטית במרחב הגילי (אביעם ואשכנזי, 2012) וקיימים בהם אלמנטים רבים המאפשרים
27 למידה אחרת. רובם ככולם מאופיינים כאתרים נוצריים מחד ואתרים משקפי תרבות חקלאית גלילית בנוסף.
28 למידת נושא הזית כדוגמא נלמד בחווה דרך עבודת המסיק, הכרת בית הבד המתקנים בו ואזכורים לזית
29 במקורות. הלומד חווה עבודה בשטח הכוללת הגעה לגן הארכיאולוגי הכרת המתקנים בתחום ואת המידע
30 להם אוסף בעזרת השלטים והקישורים למידע באתר החווה החקלאית ומקורות מידע מומלצים. הלמידה
31 קבוצתית וכזו המעוררת שיח בין הלומדים. היציאה מהגן הארכיאולוגי לאתרי העתיקות בעיר היא החיבור
32 מהגן המשוחזר לשטח האמיתי וההיכרות עמו.
33 מטרות מאמר זה הן ראשית להציג את הפרויקט הגן הארכיאולוגי בחווה החקלאית בכרמיאל והפעילות
34 המשלבת ארכיאולוגיה בו. שנית, לדון בהיסטוריה ובערך של למידה חוץ כיתתית (למידה נושאת), ושלישית,
35 להציג את שיתוף הפעולה של החווה החקלאית עם המרכז החינוכי קהילתי ומערך ההנחלה של רשות
36 העתיקות.

למידה חוץ כיתתית – יתרונות חינוכיים

37
38 כפי שנכתב, הפעילות החוץ כיתתית או הסיור הלימודי (אלקחר ואחרים, 2011) נושאים בחובם יתרונות רבים.
39 כדי לבחון את האפקטיביות שלהם עלינו ראשית עלינו להגדיר בצורה סדורה את מטרותיהם:
40 **יישום החומר התיאורטי** – היציאה אל מחוץ לכיתה מאפשרת ביטוי מעשי לחומר הנלמד. בנוסף היא
41 מאפשרת היפוך של הליך הלמידה הרגיל – לבצע את הלמידה המקורית בשטח ולסכם את מה שנלמד בכיתה.
42 הסיור הלימודי יכול להיות בן שעה ויכול להמשך עד יום שלם. לסיור היכולת להוות מעורר למידה, למידה
43 מרכזית וסיכום (Csikszentmihalyi et al., 1995). היכרות עם מושגי בסיס במבנה הצמח הלומדים בחווה
44 נחשפים עליהם דרך סיור באחד מהפארקים בעיר ובלמידה משותפת מאגמים הידע, והסיכום נעשה בכיתה
45 בסופו.

46 **חוויה לימודית המערבת חושים ותנועה** – בפעילות למידה הנעשית בשטח הלומדים נמצאים בתנועה מתמדת,
47 חושיהם פועלים כל העת ולמידתם אפקטיבית יותר (מאור, 2008; סלפטי ואחרים, 2019). כמו כן יצר
48 הסקרנות בא לידי ביטוי בלמידה זו. פעילות בשטח בסיוע הצמחים, העזרים והממצאים בשטח מהווים כלים
49 מעוררי עניין מחד והמגיעים לשטח אינם יכולים להתעלם מהם ומתייחסים עליהם. התייחסות לממצא בשטח
50 מתוך עניין תוביל לרצון הלומד לדעת עליו. למידה זו אפקטיבית יותר בשטח בצל הקיים יותר מאשר בכיתה.

51 **העצמת אפשרות הביטוי של התלמידים** – הלמידה בכיתה נעשית ברובה בצורה פרונטלית ומאופיינת
52 בהשתתפות מועטה של התלמידים. לעומת זאת בלמידת שטח מעורבות הלומדים גדלה ומקבלת נופך נוסף של
53 משמעות (Passarelli et al., 2010). כמו כן למידת שטח מאפשרת לתלמיד להביא לידי ביטוי חוזקות שלא
54 תמיד ביכולתו לגלות בשיטות הלימוד המסורתיות. בדיעבד הופכות חוזקות אלו לחלק אינטגרלי בתהליך
55 הכולל של למידה, התפתחות אינטלקטואלית ורכישת השכלה.

56 **עידוד למידה עצמית ושיתופית** – הלמידה מחוץ לכיתה מאפשרת למורה להשית על התלמידים מטלות
57 שיחייבו שיתופי פעולה בין הלומדים (Willis, 2007) ובכך להעצים שיח, שיתוף פעולה וקבלת האחר (שדל
58 והרץ-לזרוביץ, ח.ת.). כמו כן למידת השטח מסקרנת וחוויתית יותר ומאפשרת ללומד לפתח יכולות למידה
59 עצמית.

60 הקמת הגן הארכיאולוגי בחווה בכרמיאל לווה בחשיבה מעמיקה של צוות ההיגוי שכלל את ראש העיר מר עדי
61 אלדר, מנהל מינהל החינוך מר מנחם שיכל והממונה על החקלאות והסביבה במחוז צפון במשרד החינוך
62 לבחינת התועלת החינוכית והקהילתית בהקמת גן ייחודי זה.

63 **ארכיאולוגיה וחינוך בישראל**

64 בבואנו לבחון את הצלחתה של הלמידה החוץ כיתתית באתרים ארכיאולוגיים עלינו גם להגדיר היטב את
65 הקשר בין ארכיאולוגיה ועשייה חינוכית. בחינת הקשר שבין חינוך וארכיאולוגיה בהקשר של מדינת ישראל
66 מלמד כי השימוש בארכיאולוגיה לצרכים חינוכיים החל כבר בשנות העשרים של המאה העשרים עם
67 התפתחותה של הארכיאולוגיה הארץ-ישראלית. כיוון שהממצאים הארכיאולוגיים שהתגלו במעבה האדמה
68 היוו ביטוי ממשי לעבר, הארכיאולוגיה נתפסה ככלי היכול לשמש לצורך הבניית הזהות הציונית המתחדשת
69 על ידי יצירת קשר בין עבר להווה. תפיסה זו התחזקה לאחר הקמת מדינת ישראל כאשר הממסד
70 הארכיאולוגי שכלל את אנשי מחלקת העתיקות וסגל המחלקה לארכיאולוגיה באוניברסיטה העברית ראו את
71 תפקידם לא רק כאנשי מדע אלא גם כסוכני תרבות שמטרתם "להחדיר את לימוד העבר לתוכנית הלימודים
72 של בתי-הספר וחברות הנוער". שינוי בתפיסה זו חל משנות התשעים ואילך כאשר הארכיאולוגיה הקהילתית
73 תפסה את מקומה של הארכיאולוגיה הלאומית. הארכיאולוגיה הקהילתית משתפת את כלל הציבור בפעילות
74 הארכיאולוגית מתוך תפיסה בחשיבותה של מורשת מקומית הקושרת את האתר לקהילה הגרה קרוב לאזור

75 החפירה והבנה כי האתר הארכיאולוגי הוא משאב תרבותי בבעלות הקהילה. החפירה הקהילתית מייצגת
76 העדפת צרכיה של הקהילה המקומית, העצמתה, וגיבוש זהות מקומית (Katz, forthcoming).
77 הגן הארכיאולוגי שנידון במאמר זה קשור למונח "חינוך מבוסס מקום", education based-place, העוסק
78 בחיזוק הקשר בין הלומדים לסביבה הארכיאולוגית שנמצאת בסביבת המחיה שלהם, ודרך הפעילות באתר
79 לחזק הקשר לשכונה / עיר שחיים בה (כהן-תבור ואחרים 2021). כהן-תבור ושותפיו הראו בפעילות החינוכית
80 בגתות ברקן את חיבור התלמידים הפועלים באתר במסגרת ביה"ס למקום ודרך התלמידים שיתוף ההורים
81 ויצירת קהילה המחוברת לעבר המקומי.
82 בחודש נובמבר 2015 הקימה רשות העתיקות מערך מחודש לשיתוף תלמידים וקהילה בפעילויות
83 ארכיאולוגיות שונות - "מערך ההנְחָלָה". המטרה העיקרית שעליה הצהירה רשות העתיקות בכינון התוכנית
84 הייתה קירוב הנוער והקהילה לארכיאולוגיה באופן שיביא ללימוד ערכי. מערך ההנחלה הוקם כפרויקט
85 שהכוון לתלמידי חטיבות עליונות, ששולבו בעבודות חפירה והיוו במ כוח עבודה מחד וקבלת שכר שסייע
86 לקידום מטרות חברתיות בביה"ס בנוסף. עד כה במסגרת פרויקט ההנחלה נחשפו והונגשו לציבור אתרים
87 שונים כמו גבעת תיתורה (בעיר מודיעין) ואתר אושא העתיקה (במועצה האזורית זבולון), ונערכו חפירות
88 רבות, בין היתר בבית הכנסת בחוקוק העתיקה וביישוב העתיק בכאבול.

79 החווה החקלאית בכרמיאל

80 החווה בכרמיאל, כחווה חקלאיות אחרות בארץ, היא בית ספר להוראת מדעי החקלאות ולימודי הסביבה.
81 ברחבי הארץ פרוסות כשישים חוות מקריית שמונה בצפון ועד הערבה בדרום (משרד החינוך, 2023). הצוות
82 החינוכי בחווה כולל מורים לחקלאות המתמחים בהיבטים מגוונים של ענפי החקלאות, איכות הסביבה ואורח
83 חיים בריא. החוות החקלאיות מיועדות בראש ובראשונה לתלמידי בתי הספר היסודי ואולם ישנה בהם גם
84 פעילות המיועדת לתלמידי החינוך העל יסודי וגני הילדים. תוכנית הלימודים בחווה היא חינוכית-חקלאית אך
85 היא משלבת בתוכה דגשים נוספים לידע ועיקרם ערכיים (עבודה משותפת, גילוי אחריות, קבלת האחר
86 וכדומה).

87 בשנת 1996 הוקם בכרמיאל ע"י משרד החינוך בשיתוף עיריית כרמיאל ביי"ס חקלאי סביבתי רב גילאי ורב
88 תחומי, "החווה החקלאית", אשר פעל מאז היווסדו במסגרת החינוך הפורמלי עם בתי הספר והגנים בעיר.
89 בנוסף התקיים שיתוף פעולה עם החינוך הבלתי פורמלי העירוני והקהילה ושם דגש על למידה ערכית וחוף
90 כיתתית.

101
102
103
104
105
106
107
108
109
110
111
112
113
114
115
116
117
118
119
120

החווה החקלאית

אתרים ארכיאולוגיים בתחומי העיר

איור 1: כרמיאל והאתרים העתיקים בה (מתוך אתר עיריית כרמיאל)

118

איור 3: מסיק זיתים על יד תל זג עם ראש העיר (אוקטובר 2017)

איור 2: פעילות חג שבועות בגן הארכיאולוגי בחווה (יוני 2018)

121
122
123
124
125
126
127
128
129

איור 5: מהפעילות הראשונה בחווה ששילבה ארכיאולוגיה (דצמבר 2017)

איור 4: פעילות חקר בחורבת קב בפארק רבין (אוקטובר 2018, שילוב ארכיאולוגיה, חקלאות ורבין האדם)

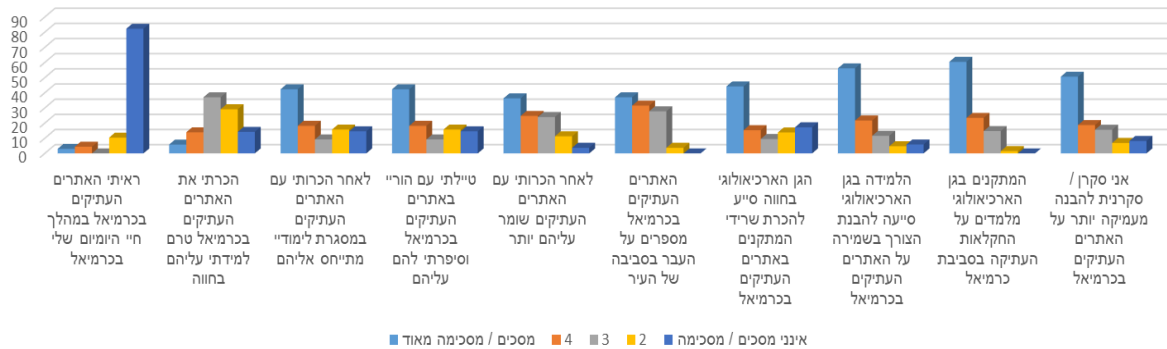
130 שיטות ההוראה בחווה התבססו על למידה שיתופית, חוץ כיתתית מתוך סקרנות ועניין. מתוך תפיסה חינוכית
131 זו הוביל צוות החווה שלל סיורים ופעילויות בטבע הקרוב ובאתרים הארכיאולוגיים החקלאיים. הלמידה
132 בחווה והסיורים במסגרתה סייעו בהכרת אתרים קדומים בכרמיאל שעסקו בהפקת שמן ועזרו לתלמידים
133 להבין את ההקשר האקלימי והגיאוגרפי בסביבה שבה הם חיים. הניסיון המוצלח הזה הביא את הצוות
134 למסקנה כי הקמת מרכז לימודי ארכיאולוגי בחווה עונה על צורך חינוכי חשוב. הנחה נוספת הייתה כי אם
135 מערכת החינוך תדע לנצל את האתרים העתיקים ללמידה משמעותית יוביל הדבר לחינוך לשמירה על הקיים
136 ויעלה את הסיכוי שהאתרים הללו יישמרו לאורך זמן, וכי באמצעות הילדים יוכל המסר הזה להמשיך ולחלחל
137 הלאה, למשפחות ולקהילה. תובנות אלו, הוסקו הן מתוך הוראה, הן מתוך שיח פתוח על הפעילות עם
138 התלמידים, והן מתוך התבוננות בתלמידים המסיירים באתרים השונים. בעקבות כך נוצר קשר עם רשות
139 העתיקות וזאת במטרה לפתוח בחווה מרכז ארכיאולוגי.

140 **הגן הארכיאולוגי**

141 לאחר עבודת צוות שכללה שיתוף פעולה בין אנשי רשות העתיקות, מינהל החינוך בעירייה, צוות ניהול בחווה
142 החקלאית והממונה על החקלאות והסביבה במשרד החינוך הוקם בשנת 2018 הגן הארכיאולוגי בחווה
143 החקלאית בכרמיאל. מטרתו העיקרית של הגן הייתה למידה חווייתית של התרבות החקלאות הגלילית.

144 הלמידה בגן מאפשרת לתלמידים לימוד של תחומי דעת שונים ללא צורך בהפרדה לשיעורים שונים. למידת
 145 מסיק הזיתים לדוגמא עוסק בפעילות החקלאית (חקלאות), בהכרת עץ הזית (מדעים), באזכורי הזית
 146 במקורות (תנ"ך), הזית / השמן במורשת ישראל, בשימושים בתוצרי הזית ותרומתו לאדם. הערך המוסף
 147 בפעילות בגן הוא שיתוף הפעולה שנקם בין התלמידים ללמידה – כל קבוצת לומדים משתפת פעולה יחד כדי
 148 להגיע אל המידע, ונעזרת במידע שגילו קבוצות אחרות. יתרון חשוב נוסף של הגן הוא היכולת לשתף את
 149 הקהילה בחומר הנלמד, בעת היציאה לסיורים באתרים עצמם. לשיתוף זה חשיבות רבה בחיבור שבין אדם
 150 למקום מגוריו והוא גם מעניק לתלמידים, המעבירים את החומר, תחושות חיוביות. השתתפות התלמידים
 151 בהכנת ההדרכה לאתר על בסיס החומר שחקרו וגילו בגן הארכיאולוגי יכולה להביא לתחושת גאווה והצלחה,
 152 תחושות שלעיתים אף עולות בחשיבותן על ערך הלמידה. מתוך חשיבה זו גם גובשה פעילות משותפת לילדי
 153 כרמיאל וילדי הישוב השכן בעאנה בגן סביב החיטה והזית.

התייחסות תלמידים לפעילות בגן הארכיאולוגי והקשר לאתרים העתיקים הקיימים בעיר

154 **איור 6: יחס הלומדים לאתרי עתיקות בעיר והשילוב עם הלמידה בגן הארכיאולוגי בחוזה החקלאית (משלב 336**
 155 **תלמידים בסיום שנת הלימודים 2018-2019)**

156 הפעילות בגן הארכיאולוגי והסיורים באתרי העתיקות הפזורים בעיר הביאה לתודעה אתרים אלו ובכך תרמה
 157 לשמירה עליהם. ההיכרות עם מתקני הגן הייתה חלק מלמידת האתרים העתיקים בעיר. ככל שהלומדים
 158 הצעירים והקהילה הכירו יותר את האתרים, תופעות שליליות כמו ונדליזם הלכו והצטמצמו (עינב, ש., 2018).
 159 מדד ההצלחה של הפעילות נקבע על סמך משוברים שבוצעו בסיום שנת הפעילות ומופו נתוניהם (איור 6). נתוני
 160 המשוברים התקבלו מאנשי חינוך ומתלמידים בסיום הפעילות השנתית בגן כחלק מהלמידה בחוזה.

161 את התכנון והגיבוש של תוכנית הפעילות בגן ובאתרים ליוותה כל העת מטרת על של חיבור הלומד לסביבה
 162 שבה הוא חי. התוכנית נבנתה בצורה שהתאימה לחומר הנלמד בתוכנית הלימודים הממלכתית ולמטרות

163 שהותו בתוכנית העבודה המחוזית של משרד החינוך. כמו כן בכוונה תחילה תוכננו מערכי פעילות שידרשו
164 מכל תלמיד שימוש במגוון תפקודים, מתוך הבנה שהדברים נעשים בשיתוף פעולה וכך יוכל כל תלמיד להביא
165 לידי ביטוי את חוזקותיו.

166 הפעילויות בגן הארכיאולוגי נסבו סביב העונות החקלאיות (חריש וזרע, קציר ודיש, מסיק זיתים, בציר)
167 ולקראת חגים (ראש השנה, חנוכה, פסח, שבועות). בפעילויות אלו השתתפו תלמידים מכל הגילאים - מגני
168 ילדים ועד תלמידי תיכון, כאשר כל פעילות הותאמה מראש לשכבת הגיל.

169 הלמידה בחווה החקלאית מתקיימת לאורך כל השנה והפעילות בגן הארכיאולוגי היא חלק בלתי נפרד
170 מהלמידה השנתית. הלומדים חווים את הגן בכל מפגש, בין אם במעבר בין חלקות החווה ובין אם בישיבה
171 בסככות הלימוד הפזורות בשטח. כמו כן מתקיימות במהלך שנת לימודים בחווה שישה סיורים בפארקים
172 נבחרים ובהם לומדים תלמידי כיתות ג' ו-ד' מכל בתי הספר השותפים על החי והצומח ועל הסביבה
173 החקלאית. לקראת סוף שנת הלימודים מתקיים "יום שיא" שבו תלמידים מלמדים תלמידים אחרים על
174 האתרים השונים, בדגש על המתקנים החקלאים שבהם.

175 הצוות החינוכי של מערך ההנחלה של רשות העתיקות במרחב צפון, שמשרדיו ממוקמים בשטח החווה
176 החקלאית, לוקחים חלק בתכנון ובהפעלת התלמידים בפעילויות השונות בגן. על ההנאה וחדוות הלמידה של
177 התלמידים אנו למדים ממשוברים על הפעילות בחווה המתקבלים בסוף. הרמה הגבוהה של הלמידה, ההבנה,
178 והפנמת המידע באה לידי ביטוי בהצגת תוצרי החקר המשותף של התלמידים על האתר שבו עסקו.

179

180

181

182

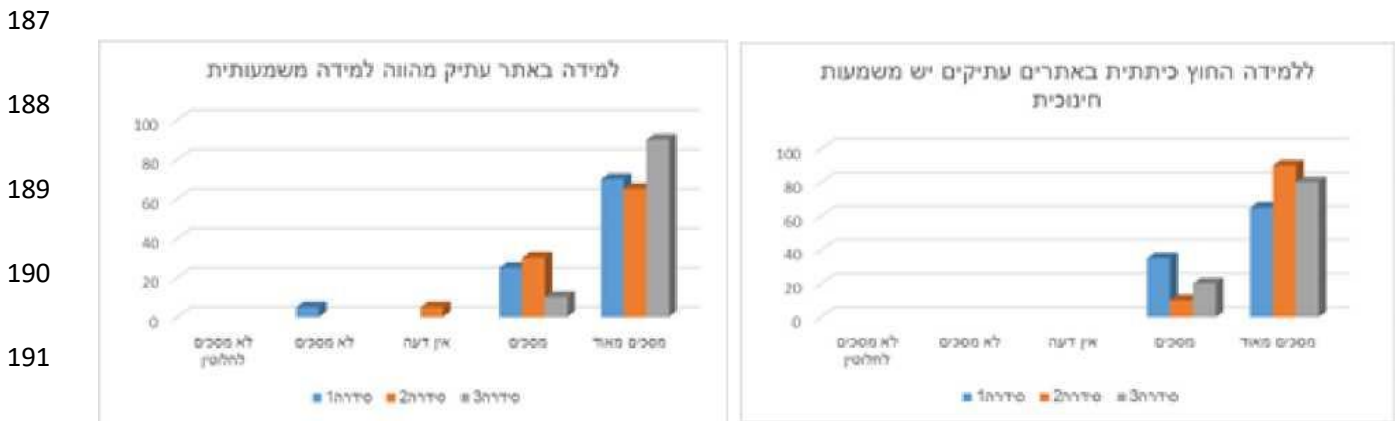
183

184

כיצד בא לידי ביטוי בפעילות בגן ארכיאולוגי/אתרים ארכיאולוגיים	תפקודי לומד
<p>פעילות למידה ברמות שונות במסגרת הלמידה העיונית והעבודה המעשית:</p> <ul style="list-style-type: none"> • איסוף מידע (התבוננות במתקנים, קריאת מידע עליהם, הכרת המתקנים באתרים הארכיאולוגיים בסביבת כרמיאל). • ביצוע פעולות על מנת להסביר תופעות ולהבין אותן (התנסות בעבודה במתקנים המשוחזרים). • ניתוח תוצאות וגיבוש תובנות בעקבות שגילו (עיבוד המידע הכתוב אל מול הממצאים בשטח) • יצירת סיפור/סרט/מצגת/משחק על חוויית הלמידה ובעבודה (עיבוד המידע) • שיתוף הקהילה במידע החדש (העברת ידע). 	<p>קוגניטיבי:</p> <p>פעילויות לשם רכישת ידע והבנה</p>
<ul style="list-style-type: none"> • השתתפות בשיח המסביר בראייה לאחור את החוויה (דיאלוג בין המשתתפים) • תכנון וביצוע רפלקציה על התהליך (חשיבה לאחור ועיבוד התהליך שעברו) 	<p>מטא קוגניטיבי:</p> <p>פעילות חשיבתית משובית המבוססת הבנה</p>
<ul style="list-style-type: none"> • קיום שיח קבוצתי בתכנון התצוגה/שמירת האתר (פעילות המעודדת אחריות סביבתית בעיר / שכונה שלהם). • השתתפות פעילה בקבוצה לביצוע המטלות (כל תלמיד תורם את חלקו על פי יכולותיו). • ניהול רישום ומעקב בקובץ משותף (ביצוע מטלה). 	<p>בין אישי:</p> <p>פעילות שעיקרה קשר בין משתתפים</p>
<ul style="list-style-type: none"> • תכנון פעילות בגן או באתר תוך התייחסות למגבלות ומחויבות להשתתף בפעילות הקבוצתית (התלמידים בקבוצה מחלקים המשימות ביניהם ובהכרה כל אחד ביכולותיו לתרום לקבוצה). 	<p>תוך אישי</p> <p>פעילות הנעשת מתוך הכרה ביכולות אישיות</p>

<ul style="list-style-type: none"> • הגדרת המטרות בפעילות הייחודית (פיתוח יכולות תכנון). • חשיבה משותפת על דרך העבודה (דיאלוג לשיתוף פעולה וחלוקת משימות). 	<p>הכוונה עצמית</p> <p>וניהול למידה</p> <p>יכולות ארגוניות</p>
<ul style="list-style-type: none"> • הצגת הנלמד בדרך חווייתית (הפצת ידע והצגת תוצרי למידה ופעילות). 	<p>חושי תנועת</p> <p>פעילות מבוססת יכולות בעזרת חושים ותנועה</p>

185 טבלה 1 : תפקודי למידה וביטויים בפעילויות בגן הארכיאולוגי. הטבלה מבוססת על תפיסת האינטליגנציות המרובות של גארדנר
186 (גארדנר, 1996)

192 **איור 7 : דעת אנשי חינוך בכרמיאל ביחס לפעילות באתרי עתיקות בעיר כרמיאל במסגרת החווה החקלאית**

193

194 איורים 6 ו-7 מייצגים את תשובותיהם של אנשי חינוך בבתי ספר יסודיים ועל יסודיים בכרמיאל לגבי מידת

195 ההיכרות של אנשי החינוך בכרמיאל עם האתרים החקלאיים העתיקים שבסביבות העיר והפעילות החינוכית

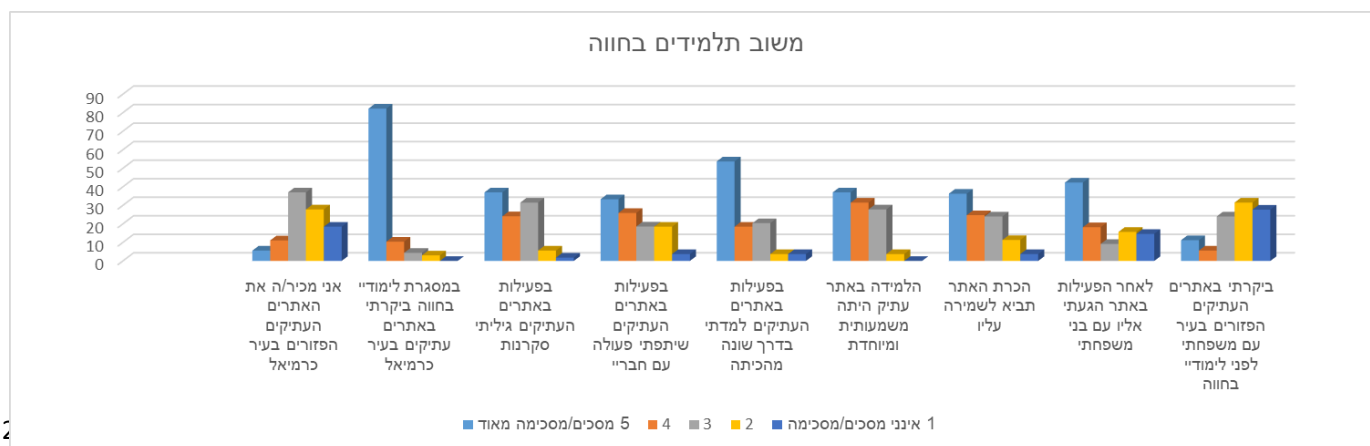
196 המתקיימת בהם. על השאלונים ענו 50 אנשי חינוך מהחינוך היסודי ו-45 אנשי חינוך מהחינוך העל יסודי. כן

197 ענו על השאלונים 10 אנשי הצוות החינוכי בחווה החקלאית. אנשי החינוך שענו על השאלונים מכירים את

198 החווה החקלאית ופעילותה וחלקם כמחנכים לכיתות המגיעות לחווה השתתפו בחלק מהפעילויות. ניתוח

199 הנתונים מלמד כי אנשי החינוך רואים בפעילות חינוכית באתרים ארכיאולוגיים כלי יעיל ובעל משמעות

200 ללמידה.

202 **איור 8: משוב תלמידים לפעילות בשילוב ארכיאולוגיה במסגרת החווה החקלאית (על המשוב ענו 350 תלמידים**
בגילאי יסודי ועל יסודי בשנת הלימודים 2017-18)

203

204 על פי המשובים ניכר כי הפעילות מחוץ לכיתה בשטח לוותה בביצוע משימות הנושאות ערכים התורמים

205 לעיצוב בוגר. הכרת האתרים הובילה להגעת הלומדים לטיול במקום בשעות הפנאי שלהם עם המשפחות ובכך

206 יוצרים קשר בלתי כתוב בין האנשים למקום. הלומדים מעידים שהלמידה בשטח הייתה משמעותית עבורם

207 והובילה לשיתוף פעולה, מה שיוצר מעורבות רבה יותר.

208 נראה מהפעילות החינוכית שמתקיימת בחווה החקלאית בכרמיאל בגן הארכיאולוגי ובאתרים הפזורים בעיר,

209 כי תחום הארכיאולוגיה מציע הרבה יותר מאשר ידע – הוא מציב בפני הקהילה והתלמידים בכל הגילאים

210 אתגר לימודי וערכי הכרוך במעורבות רגשית עמוקה, ותורם להבנת התפקיד החשוב שידיעת העבר יכולה

211 למלא בחיים האנושיים. כמו כן מגוון העבודות הכרוכות בלימודים באתרים ארכיאולוגיים מתאימות לסוגים

212 רבים של תלמידים, ובכוחן לסייע ללימודים בנושאים שונים בתוכנית הלימודים של בית הספר ובפעילויות

213 ערכיות שאינן כלולות בחומר הנלמד.

214 **תובנות ראשוניות**

215 החווה החקלאית בכרמיאל כמוסד חינוכי המלמד מקצוע רב תחומי ובינתחומי אמונה על לימודי החקלאות

216 והסביבה ושביניהם. הקמת הגן הארכיאולוגי בו יצר כיווני למידה אחרים המלווים במיומנויות למידה רצויות

217 ופעילות ערכית, ועמם דרכי הוראה שונים. מאמר זה בא להראות את הגן הארכיאולוגי ככלי למידה ודרכו את

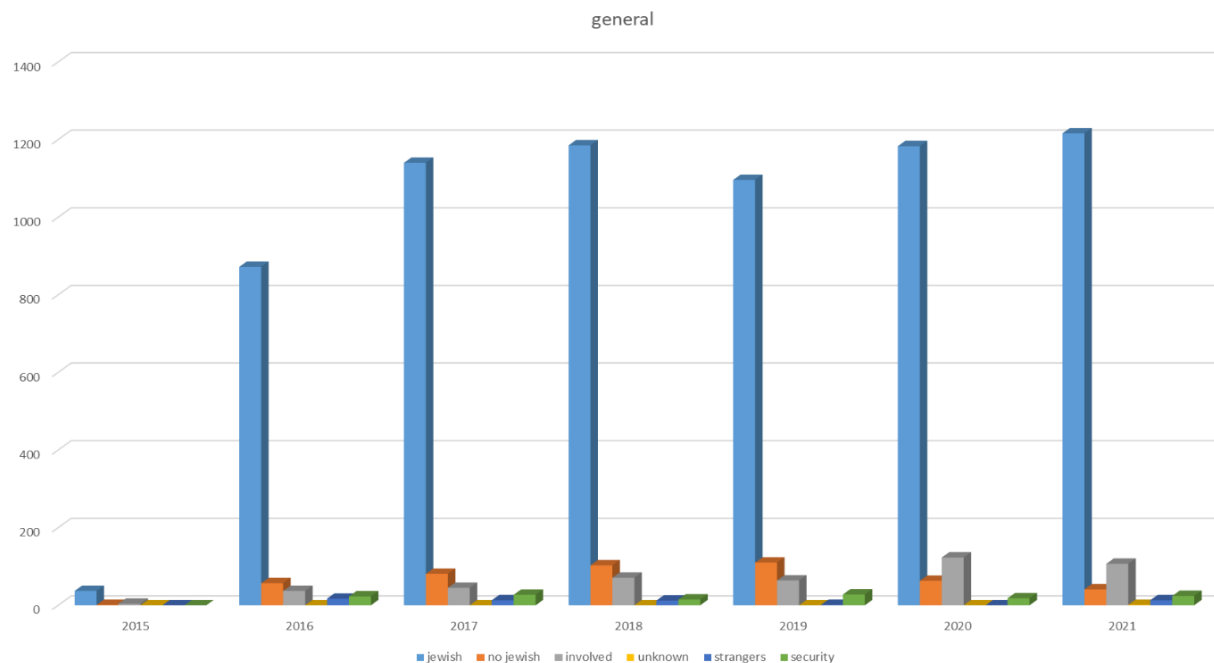
218 חשיבות שיתוף הפעולה עם גורמים מקצועיים כרשות העתיקות, הגוף המקצועי האמון לשמירה על עתיקות
219 הארץ.

220 **הצורך במחקר המשך**

221 על סמך הניסיון מהפעילויות בחווה החקלאית בכרמיאל, נראה כי שיתוף הפעולה של מערכת החינוך עם
222 המרכזים החינוכיים קהילתיים של רשות העתיקות ועם מוסדות נוספים המקיימים פעילויות בתחום
223 הארכיאולוגיה תביא לתרומה משמעותית לשמירה על העבר ההיסטורי של הארץ והכרת עבר זה וללמידה
224 ייחודית וערכית.

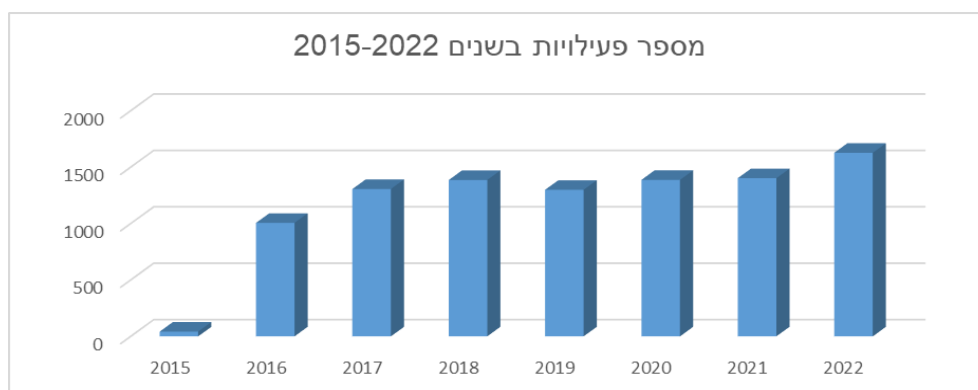
225 רשות העתיקות משקיעה משאבים רבים בפעילויות ההנחלה בשילוב מערכת החינוך והקהילה. בשנים
226 האחרונות משתתפים בפעילויות רשות העתיקות תלמידי בתי ספר רבים כחלק מפעילות בית ספרית וכן
227 מתקיימות פעילויות רבות לקהילה במרחבים השונים. טבלת נתוני פעילות של מערך המרכזים החינוכיים
228 לקהילה והנחלה מיום הקמתו ועד סוף שנת 2022 מלמדת כי בפעילויות שותפים מגזרים שונים של החברה
229 הישראלית: חילונים (ממלכתי), דתיים ולא יהודים, אם כי מספר הפעילויות שבהן משתתפים אוכלוסיות
230 המגזר הדתי והמגזר הלא יהודי קטן בהרבה ממספר הפעילויות בקרב המגזר היהודי ממלכתי. על כל פנים
231 אפשר לראות כי משנה לשנה מספר הפעילויות גדל (עפ"י נתוני רשות העתיקות נכון לפברואר 2023).

232

233

איור 9: מספר הפעילויות במסגרת המרכזים החינוכיים לקהילה והנחלה (עפ"י טבלת עבודה רשות העתיקות)

234

איור 10: מספר הפעילויות במסגרת המרכזים החינוכיים לקהילה והנחלה עד סוף שנת 2022 (עפ"י טבלת עבודה רשות העתיקות)

235

236 על אף כל זאת, טרם נערך מחקר מקיף בנושא פעילות מערך החינוך, קהילה וההנחלה וההישגים החינוכיים
 237 שלו. מאמר זה הוא בבחינת טיפה בים וישנן שאלות נוספות רבות הראויות לבירור מחקרי מעמיק - עד כמה
 238 פעילויות מסוג זה מוכרות מראשית ימי המדינה ומה הייתה תרומתן? במה שונה מערך ההנחלה מפעילויות

239 משלבות קהילה וחינוך כפי שהתקיימו במדינת ישראל בעבר? האם קיימים מודלים דומים במקומות אחרים
240 בעולם? על מנת להגיע לידי תובנות מעמיקות יש צורך גדול במחקרי עומק שיבחנו הן את תרומת
241 הארכיאולוגיה לחינוך ולמידה בכלל ותרומת פעילויות ההנחלה לשמירה על העתיקות כמתחייב בחוק
242 העתיקות בנוסף.

243 ולבסוף, מה פירוש – למידה אחרת? הפעילות במסגרת החווה החקלאית בכרמיאל בשיתוף המרכז החינוכי
244 לקהילה והנחלה של רשות העתיקות הולידה צורה ייחודית של למידה חוץ כיתתית, הנותנת מענה לסקרנות
245 התלמידים ויוצרת למידה מעניינת וחוייתית. שני אלה, סקרנות וחוויה, הם מרכיבים חשובים בדרך לרכישת
246 ידע וערכים במסגרת חינוכית. אין ספק שדרך למידה ייחודית, בגן הארכיאולוגי ובאתרים הפזורים בעיר, היא
247 אכן למידה חדשנית ואחרת. עם זאת, רצוי וראוי לבחון דרך למידה זו בצורה שיטתית ומעמיקה יותר דרך
248 מחקרי המשך.

249

250

251 **ביבליוגרפיה**

252 אביעם מ., ואשכנזי, י., (2012), "חורבת בתה, כפר ומנזריו", **קתדרה**, 147, 7-32.

253 אוריון, נ., וגרטל, ג., (2010), "**השימוש בסביבת הלימוד החוץ כיתתית סקירה היסטורית**", משרד החינוך, המנהל
254 הפדגוגי, ירושלים.

255 אלקחר, א., במברגר, י., לוי, ק. ולוין-פלד, ר., (2011), "מחוץ לכיתה: סיור לימודי כחלק מהעשייה במוט"ב", **מוט"ב**
256 **כעת (7)**, 40-47.

257 גוטרמן, ק., (2008), "כל הכיתה כל הזמן", **הד החינוך 82** (7), 44.

258 גרדנר, ה., (1996) **אינטליגנציות מרובות: התאוריה הלכה למעשה**, מאנגלית: אמיר צוקרמן, ירושלים: מכון ברנקו
259 וייס לטיפוח החשיבה, 1996.

260 טל, ט., (2009), "**חינוך סביבתי וחינוך לקיימות: עקרונות, רעיונות ודרכי הפעלה**", משרד החינוך, המשרד להגנת
261 הסביבה, הטכניון והחברה להגנת הטבע.

כהן-תבור, א., לבנדה, א., רוטשילד, מ., זיכלינסקי, א. ובן שלמה, ד., (2021), "חפירות ארכיאולוגיות חינוכיות בגיות
ברקן", מחקרי יהודה ושומרון 1, 91-125, אוניברסיטת אריאל בשומרון.

כץ, ח., (2015), "הארכאולוגיה שמעל והארכאולוגיה שמתחת: יחס החברה הציונית-הדתית לארכיאולוגיה -1948
1967", קתדרה 160, 106-122.

מאור, ר., (2008), "ללמוד דרך כול החושים", אתר מאמרים.
<https://www.articles.co.il/article/31219> ללמוד דרך כל החושים

משרד החינוך, אתר מפמ"ר לימודי היסטוריה וידיעת הארץ, ת. כניסה: 1.1.2023 :
<https://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/MazkirutTalTashah.htm>

משרד החינוך, אתר מפמ"ר לימודי היסטוריה וידיעת הארץ, ת. כניסה: 1.1.2023 :
https://pop.education.gov.il/tchumey_daat/israel-studies-archeology/high-school

משרד החינוך, פורטל מוסדות חינוך, כניסה 1.1.2023 :
https://mosdot.education.gov.il/content/enrichment_programs/agriculture-edu

סלפטי, י., זמיר, י., ושרף-בוסל, ד., (2019), "למידה מבוססת תנועה", לקסי-קיי (12), 19-21.

פייגה, מ., ושילוני, צ., (2008), קרדום לחפור בו: ארכיאולוגיה ולאומיות בארץ ישראל. הוצאת מכון בן גוריון.

פייגה, מ., (2009), "הקהילות המדומיינות של הארכיאולוגיה: על לאומיות, אחרות ופני השטח", תרבות דמוקרטית
72, 167-205.

פראוור, א., (1992), דרכו של הטיול לידיעת הארץ תרמ"ח - תרע"ח: ראשיתו של הטיול החינוכי בארץ ישראל על
רקע התפיסות החינוכיות של בתי הספר הראשונים (עבודה לשם קבלת תואר מוסמך לחינוך), האוניברסיטה
העברית בירושלים.

שדל, ב., הרץ-לזרוביץ, ר., הוראה ולמידה שיתופית. אתר משרד החינוך. ת. כניסה: 05/03/2023 :
<https://cms.education.gov.il/NR/rdonlyres/5649125F-8DF1-432E-A08F-45E76EA5961C/204154/netivimHuraaShitufit.pdf>

284 Csikszentmihalyi, M., & Hermanson, K., (1995), "Intrinsic motivation in museum: what makes visitors
285 want to learn", In J.H. Falk & L.D. Dierking (Eds.), *Public institutions for personal learning:
286 Establishing a research agenda* (pp. 67-77). American Association of Museums.

287 Dixon, J., Dickinson, M., Teamey, K., Morris, M., Choi, M., Sanders, D. & Benefield, P., (2006), "The
288 value of outdoor learning: Evidence from research in the UK and elsewhere", *School Science
289 Review*, 87, (pp. 107-111).

290 Ellison, D., (2011), "The Educational Purpose of Archaeology: A Personal View from the United
291 Kingdom", in Katsuyuki, O. and Akira, M. (eds.), *New Perspectives in Global Public
292 Archaeology* (pp. 223). Springer.

293 Katz, H. (Forthcoming). *The Changing Landscape of Israeli Archaeology: A Socio-Historical
294 Perspective on an Emerging Discipline*. London; New York: Routledge.

295 Olson, N. and Hofstein, A. (1994), "Factors that influence learning during a scientific field trip in a
296 natural environment", *Journal of Research in Science Teaching*, 31(10), 1097-1119.

297 Pysarelli, A., Hall, E., & Anderson, M. (2010). "A strengths-based approach to outdoor and adventure
298 education: Possibilities for personal growth", **Journal of Experiential Education**, 33(2), 120-
299 135.

300 Willis, J., (2007), "Cooperative Learning Is a Brain Turn-On", **Middle School Journal**, 38, 4-13.

301 :ריאיונות

302 עינב, ש., מנהלת מחלקת גנים ונוף בעיריית כרמיאל, ריאיון מתאריך 22.05.2018.